

**ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ
ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Ψλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

α. Με ποιο όνομα αναγνωρίζεται το στοιχείο από τους φορείς του:

Το Πανηγύρι του Αγίου Πέτρου στα Σπάτα .

β. Άλλη/-ες ονομασία/ες:

Το στιφάδο του Αγίου Πέτρου, το φαγάκι του Αγίου Πέτρου.

γ. Σύντομη Περιγραφή:

Ένα από τα παλαιότερα κουρμπάνια της Αττικής πραγματοποιείται κατά τον τριήμερο εορτασμό των Αγίων Πέτρου και Παύλου στα Σπάτα στις 29 Ιουνίου, συνδυάζοντας στοιχεία της επίσημης χριστιανικής θρησκείας και της λαϊκής λατρείας. Κατά τον πανηγυρισμό προσφέρονται ζώα (ταύροι) ως «τάμα», που μαγειρεύονται στιφάδο. Η παρασκευή του φαγητού απαιτεί τη συνεργασία όλων των κατοίκων του χωριού, οι οποίοι συνεισφέρουν εθελοντικά ως εκπλήρωση του τάματος για υγεία και καλή σοδειά. Τα τελευταία χρόνια, η κοινότητα, σεβόμενη τις παραμέτρους που διέπουν πλέον τη συμπεριφορά των ανθρώπων προς τα ζώα, δεν τελεί την ταυροθυσία.

δ. Πεδίο ΑΠΚ:

Χ προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις

☐ επιτελεστικές τέχνες

Χ κοινωνικές πρακτικές-τελετουργίες-εορταστικές εκδηλώσεις

☐ γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν

☐ τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία

☐ άλλο

ε. Περιοχή όπου απαντάται το στοιχείο:

Σπάτα του Δήμου Σπάτων - Αρτέμιδας, ανατολική Αττική.

στ. Λέξεις-κλειδιά:

Πανηγύρι στα Σπάτα, στιφάδο Αγίου Πέτρου, Πανηγύρι Αγίου Πέτρου, κουρμπάνι, τελετουργικά εδέσματα, Άγιος Πέτρος, Αρβανίτες Ανατολικής Αττικής, αρβανίτικα γλέντια.

2. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

α. Ποιος/-οι είναι φορέας/-είς του στοιχείου;

Φορείς του στοιχείου είναι οι ίδιοι οι κάτοικοι των Σπάτων, που διατηρούν αμείωτο το ενδιαφέρον τους για το έθιμο αυτό, φροντίζουν για την ανάδειξη και τη διάδοσή του, αλλά και τη μύηση των νεότερων στον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης του Πανηγυριού, καθώς η διατήρηση και η ανάδειξή του αποτελούν έκφραση της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Ιδιαίτερη παρουσία έχει ο Λαογραφικός Πανηγυρικός Σύλλογος Σπάτων (ΛΠΣΣ) «Οι Άγιοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος», που από τη δεκαετία του '70 είναι ο φορέας που επιμελείται την τέλεση του εθίμου της παρασκευής και διανομής του στιφάδου κατά την πανήγυρη των Αγίων Πέτρου και Παύλου. Σημαντική είναι, επίσης, η συμβολή του Δήμου Σπάτων-Αρτέμιδος, που επιμελείται και συνδράμει τις εορταστικές εκδηλώσεις, αλλά και όλων των τοπικών συλλόγων και φορέων, που έχουν ενεργή παρουσία στην οργάνωση των εκδηλώσεων και μεγάλη συμμετοχή σε αυτές με τη διοργάνωση δράσεων κατά το εορταστικό τριήμερο. Πρόκειται για το Λύκειο Ελληνίδων - Παράρτημα Σπάτων, το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού Τοπικό Τμήμα Σπάτων, τον Θεατρικό Συλλόγο Σπάτων «Το

τέταρτο κουδούνι», το Θεατρικό Εργαστήρι Σπάτων «Οι σκηνοβάτες», τον Ορειβατικό Σύλλογο Σπάτων και τον Πολιτιστικό-Μορφωτικό Σύλλογο Σπάτων «Ο Ξενοφών», με τεράστιο πολιτιστικό έργο, που σήμερα έχει μετατραπεί σε Οργανισμό Παιδείας, Πολιτισμού και Περιβάλλοντος.

β. Έδρα/τόπος

1. Λαογραφικός Πανηγυρικός Σύλλογος Σπάτων «Οι Άγιοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος»

Διεύθυνση: Αθηνάς 15, Σπάτα Αττικής

e-mail: georgasbata@hotmail.gr

2. Δήμος Σπάτων- Αρτέμιδος

Υπεύθυνος: Αντιδήμαρχος Διονύσης Φράγκος

Διεύθυνση: Δήμος Σπάτων Αρτέμιδος, Β. Παύλου & Δημάρχου Χρ. Μπέκα,

Σπάτα, Νομός Αττικής, ΤΚ: 190 04

e-mail: s.fragos@yahoo.gr

url/site web: <https://spata-artemis.gr>

γ. Περαιτέρω πληροφορίες για το στοιχείο:

γ1. Αρμόδιο/-α πρόσωπο/-α

Όνομα: Γεώργας Γεώργιος

Ιδιότητα: Γραμματέας του «Λαογραφικού Πανηγυρικού Συλλόγου Σπάτων (ΛΠΣΣ) “Οι Άγιοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος”».

e-mail: georgasbata@hotmail.gr

γ2. Αρμόδιο/-α πρόσωπο/-α

Όνομα: Κωνσταντίνα Κουλοχέρη

Ιδιότητα: Πρόεδρος Θεατρικού Συλλόγου Σπάτων «Το τέταρτο κουδούνι»

3. Αναλυτική περιγραφή του στοιχείου ΑΠΚ, όπως απαντάται σήμερα

Ένα έθιμο αιώνων επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο στην εορτή των Αγίων Πέτρου και Παύλου στις 29 Ιουνίου, στον κάμπο των Σπάτων στα Μεσόγεια της ανατολικής Αττικής. Δεν πρόκειται για μια συνηθισμένη πανηγυρη στη μνήμη των πολιούχων αγίων της μικρής αυτής κωμόπολης. Πρόκειται για μια κοινωνική ή καλύτερα τελετουργική πρακτική, που αναγνωρίζεται από όλους τους κατοίκους και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά αδιάλειπτα και με μεγάλη θέρμη. Πρόκειται για το *Πανηγύρι του Αγίου Πέτρου*. Άμεσα συνδεδεμένο με την κουλτούρα και τα έθιμα των Σπαταναίων, μιας και διατηρείται για τουλάχιστον πέντε αιώνες. Κορυφαία στιγμή του Πανηγυριού είναι το περίφημο στιφάδο, το οποίο προετοιμάζεται και παρασκευάζεται σε συγκεκριμένο χώρο (θέση Φαγιά) κοντά στην ομώνυμη εκκλησία, με τη συμμετοχή των κατοίκων της πόλης.

Ο τριήμερος εορτασμός ξεκινά την 27η Ιουνίου με την ιερά ολονυχτία, συνεχίζεται την παραμονή της γιορτής με την προετοιμασία του «στιφάδου» και ολοκληρώνεται την 29η, με την διανομή του στους κατοίκους της πόλης. Οι εθιμικές εκδηλώσεις διαμορφώνονται σπονδυλωτά συνδυάζοντας το θρησκευτικό αίσθημα των κατοίκων με τη λαογραφία και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις. Μέχρι και τα μέσα του περασμένου αιώνα, το Πανηγύρι περιορίζονταν στα εκκλησιαστικά τελετουργικά και κατά βάση στην επί τόπου θυσία των μόσχων, ως έκφραση του τάματος της κοινότητας προς τον προστάτη Άγιο Πέτρο. Η θυσία αυτή σήμερα δεν πραγματοποιείται επί τόπου, καθώς γίνεται προσπάθεια το έθιμο να συμβαδίζει με τις νέες πρακτικές για τον σεβασμό στα δικαιώματα των έμβιων όντων και τα πρωτόκολλα περί υγιεινής.

Σύμφωνα με πληροφορίες που μας παρείχε ο γραμματέας του συλλόγου «Λαογραφικού Πανηγυρικού Συλλόγου Σπάτων (ΛΠΣΣ) “Οι Άγιοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος”», αρκετές μέρες πριν από την τέλεση του Πανηγυριού τα μέλη του προεδρείου του συλλόγου επισκέπτονται μαζί με κτηνίατρο μικρές κτηνοτροφικές μονάδες στη Βόρεια Ελλάδα. Εκεί επιλέγουν τους μόσχους που θα χρησιμοποιηθούν για την παρασκευή του στιφάδου, οι οποίοι θα πρέπει να έχουν ηλικία δώδεκα έως δεκατεσσάρων μηνών, να είναι οικόσιτοι, βιολογικής διατροφής, άριστης υγείας βάσει φακέλου. Τότε, τηρώντας τα περί υγιεινής πρωτόκολλα, τα ζώα σφαγιάζονται-θυσιάζονται στα υπάρχοντα σφαγεία της περιοχής. Για το στιφάδο

απαιτούνται πλέον πέντε (5) τόνοι μοσχαρίσιο σφάγιο άνευ οστών, επτά με οκτώ (7-8) τόνοι κρεμμύδια συγκεκριμένης ποιότητας, εξακόσια (600) κιλά λάδι, πεντακόσια (500) κιλά ξύδι, τριακόσια (300) κιλά ντοματοπελτές, χίλια διακόσια (1.200) κιλά φρέσκια ντομάτα, δυόμιση χιλιάδες (2.500) κεφάλια σκόρδα, εκατόν πενήντα (150) κιλά μπαχαρικά και οκτώ (8) τόνοι ξύλα για τη φωτιά. Αξίζει να σημειωθεί ότι, εκτός από την αγορά του κρέατος και των βασικών ειδών που γίνεται από τη «χρηματική συμμετοχή» για την απόκτηση μερίδας φαγητού, πολλά από τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή του στιφάδου είναι χορηγίες, ενώ οι εργασίες γίνονται εθελοντικά από τους κατοίκους μεμονωμένα ή μέσω των συλλόγων.

Το Πανηγύρι ξεκινά το πρωί της παραμονής, μετά τη Θεία Λειτουργία, όταν οι κάτοικοι που συμμετέχουν στην «ιεροτελεστία» αυτή συγκεντρώνονται στη θέση Φαγιά. Οι γυναίκες καθαρίζουν τα κρεμμύδια, ενώ οι άνδρες τεμαχίζουν τα σφαχτά, καθαρίζουν εκατοντάδες πλεξάνες σκόρδο. Καθαρίσματα, τεμαχίσματα και ξεφλουδίσματα έχουν τελειώσει μέχρι το μεσημέρι. Θα ακολουθήσει η ετοιμασία της ντομάτας. Άνδρες όλων των ηλικιών, σε ομάδες, καθαρίζουν τις ντομάτες και τις ρίχνουν στη χοάνη ενός «σπαστήρα» λιοκλαδων, που μετατρέπεται σε ένα αυτοσχέδιο μπλέντερ. Ακολουθεί το ανακάτεμα του πελτέ μέσα σε μια τεράστια βαρέλα. Ταυτόχρονα, άλλοι άνδρες προετοιμάζουν τα καζάνια για το μαγείρεμα, τα οποία ήταν παλαιότερα χάλκινα, ενώ σήμερα ανοξείδωτα, και χωράνε περίπου σαράντα πέντε κιλά φαγητό έκαστο. Τα υλικά τοποθετούνται σε στρώσεις από εμπειρικούς μάγειρες που μεταφέρουν τη γνώση από γενιά σε γενιά. Έπεται η προετοιμασία της φωτιάς. Τόνοι ξύλων ελιάς τοποθετούνται κάτω από τα καζάνια. Όλα είναι έτοιμα και περιμένουν την ιερή φλόγα που θα ανάψει τη φωτιά για το μαγείρεμα του στιφάδου. Η ιερή φλόγα προσφέρεται αμέσως μετά τον πανηγυρικό αρχιερατικό εσπερινό από τον Μητροπολίτη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής και μεταφέρεται από τον Ιερό Ναό Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στον χώρο «Φαγιά». Η μεταφορά γίνεται με πομπή από παιδιά και έφηβους των Σπάτων που ανήκουν σε τοπικούς συλλόγους, όπως ο ορειβατικός, ο αθλητικός, το Τοπικό Τμήμα του Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού, και με τους πιστούς να ακολουθούν. Όταν φτάσουν στον χώρο που βρίσκονται τα καζάνια, οι νεαροί λαμπαδηδρόμοι ανάβουν με τις δάδες τα προσανάμματα και το μαγείρεμα του φαγητού αρχίζει. Θα μαγειρευτεί σιγά σιγά όλη τη νύχτα, για να μοιραστεί την επόμενη μέρα μετά τη Θεία Λειτουργία στους κατοίκους.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την παρασκευή του φαγητού καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας δραστηριοποιούνται πάνω από διακόσιοι άνδρες, νέοι αλλά και

μεγαλύτερης ηλικίας, οι οποίοι συμμετέχουν και στο παραδοσιακό γλέντι που στήνεται στον χώρο αυτό. Ταυτόχρονα, πανηγυρικές εκδηλώσεις πραγματοποιούνται και στην πόλη των Σπάτων, η οποία απέχει δύομισι χιλιόμετρα από τη θέση αυτή, με μουσικά συγκροτήματα και τους κατοίκους σε ένα αδιάκοπο πήγαινε έλα ανάμεσα στους δύο τόπους.

Το έθιμο αυτό και η διαδικασία τέλεσής του λειτουργεί συνειδησιακά και είναι σημείο αναφοράς για πολλές άλλες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται από τον Δήμο και τους τοπικούς φορείς. Πρόκειται για εκδηλώσεις πολιτιστικού και ψυχαγωγικού ενδιαφέροντος, φεστιβάλ θεάτρου και χορού, συναυλίες και αθλητικές εκδηλώσεις, στις οποίες συμμετέχουν σχεδόν όλοι οι κάτοικοι των Σπάτων, αλλά και επισκέπτες κάτοικοι των όμορων περιοχών, συντελώντας στη δημιουργία ενός υπερτοπικού πολιτιστικού πόλου πριν από την έναρξη του καλοκαιριού. Παρότι το πρακτικό μέρος έχει αλλάξει, όπως είναι φυσικό, επειδή οι συνθήκες υγιεινής το απαιτούν, επειδή το χωριό έχει γίνει πόλη, αλλά και επειδή οι άνθρωποι έχουν αλλάξει ασχολίες και οι τρόποι λατρείας έχουν διαφοροποιηθεί, η βάση, ο πυρήνας του εθίμου συνεχίζει να υφίσταται συνδυάζοντας τα θρησκευτικά λατρευτικά έθιμα με τις σύγχρονες πολιτιστικές εκδηλώσεις.

4. Χώρος/εγκαταστάσεις και εξοπλισμός που συνδέονται με την επιτέλεση/ άσκηση του στοιχείου ΑΠΚ

Το έθιμο συντελείται στις εγκαταστάσεις που έχουν κατασκευαστεί για τον σκοπό αυτό από τον ΛΠΣΣ. Οι εγκαταστάσεις βρίσκονται στον χώρο που καλείται Φαγιά, λόγω της χρήσης του χώρου για την τέλεση του εθίμου. Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται και το βυζαντινό εκκλησάκι των Αγίων Πέτρου και Παύλου στην εορτή των οποίων πραγματοποιείται και το συγκεκριμένο έθιμο. Είναι αξιοσημείωτο ότι το εκκλησάκι μεταφέρθηκε κατά 340 μ. δυτικά από την προηγούμενη θέση του λόγω της κατασκευής του αεροδρομίου.

Στον χώρο αυτό, εκτός από τους υπόστεγους-ημιυπαίθριους χώρους στους οποίους μαγειρεύεται το στιφάδο, υπάρχουν αποθήκες στις οποίες φυλάσσονται τα αντικείμενα προετοιμασίας του φαγητού (στιφάδο), δηλαδή τα εβδομήντα (70) καζάνια και τα λοιπά σκεύη μαγειρέματος, καρέκλες και τραπέζια που χρησιμοποιούνται για τον ίδιο σκοπό, κουζίνα. Επίσης, υπάρχει ένας πλήρως εξοπλισμένος χώρος σφαγείου με ψυγεία αποθήκευσης του κρέατος και ένα μικρό υπαίθριο θέατρο όπου πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις καθ' όλη την

διάρκεια του θέρους. Επειδή ο χώρος βρίσκεται εκτός του ιστού της πόλης, το Πανηγύρι επεκτείνεται στην κεντρική πλατεία του Δήμου και σε άλλους χώρους πολιτισμού, με παράλληλες εκδηλώσεις.

5. Προϊόντα ή εν γένει υλικά αντικείμενα που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης/άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

6. Ιστορικά στοιχεία για το στοιχείο ΑΠΚ

Υπάρχουν διάφορες αναφορές για το έθιμο του *Πανηγυριού των Αγίων Πέτρου και Παύλου* και την προέλευσή του. Επικρατεί η άποψη ότι το έθιμο ήρθε μαζί με τον εποικισμό των Αρβανιτών στα τέλη του 14ου αιώνα, όταν γύρω στα 1390 μ.Χ. οι Ατζαγιόλι της Αθήνας τους κάλεσαν σαν φρουρούς του Δουκάτου τους. Σύμφωνα με αυτές, αφιερώθηκε στη μνήμη των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου λόγω του ονόματος του γενάρχη των Αρβανιτών της περιοχής, του περίφημου πολεμιστή Πέτρου Μπούα Σπάτα (Τούντας, 2007).

Ο καθηγητής Ανδρέας Μπερτόλης στη μελέτη του «Το “στιφάδο” του Αγίου Πέτρου» συσχετίζει την τελετή αυτή με τη λατρεία του Αγίου Χαραλάμπους στις 10 Φεβρουαρίου. Η μεταφορά του τον Ιούνιο έγινε λόγω των καιρικών συνθηκών που καθιστούσαν δύσκολη την πανήγυρη. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από την μία και μοναδική παλαιά τοιχογραφία που σώζεται, με ολόσωμη παράσταση του Αγίου Χαραλάμπους, έργο του 18ου αιώνα, του αγιογράφου Γεωργίου Μάρκου. Άλλοι μελετητές, τοποθετούν τις ρίζες του εθίμου στην προχριστιανική περίοδο, όταν και – όπως θεωρείται – αποτελούσε θυσία προς το θείο. Έτσι, όταν ο χριστιανισμός συνάντησε ένα τόσο ισχυρά ριζωμένο έθιμο, το ενέταξε στους κόλπους του αξιοποιώντας την παλιά παγανιστική δυναμική του.

Ο ομώνυμος ναός αποτελεί διατηρητέο βυζαντινό μνημείο, κτίστηκε μεταξύ του 11ου και 14ου αιώνα μ.Χ., και είναι μεταβυζαντινός σταυροειδής με τρούλο και τρεις κόγχες. Στο πλαίσιο της κατασκευής του αεροδρομίου το 1997 μετακινήθηκε στη σημερινή του θέση, κατά 340 μ. δυτικά της προηγούμενης. Η ανασκαφική έρευνα από την 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων αποκάλυψε δυτικά του ναού, μέσα και περιμετρικά του, οικιστικά λείψανα εκτεταμένης αγροτικής εγκατάστασης (πιθανώς από το τέλος του 11ου μέχρι τις αρχές του 14ου αιώνα). Ανατολικά τους ερευνήθηκε

νεκροταφείο, του οποίου η λειτουργία τοποθετείται κατά την ίδια περίοδο αλλά και αργότερα, κατά την όψιμη περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Σύμφωνα με την παράδοση, η θυσία των ζώων γινόταν επιτόπου, αρχικά πλησίον του ναού και αργότερα σε μικρή απόσταση, στη θέση που σήμερα ονομάζεται «Φαγιά». Τότε οι κάτοικοι συνέτρωγαν στον χώρο πέριξ του ναού, αλλά η συνήθεια αυτή καταργήθηκε με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών.

Το έθιμο, που έχει διαδρομή πέντε αιώνων περίπου, διατηρείται σχεδόν αυτούσιο. Υπάρχουν αρκετοί μύθοι και αναφορές για το πώς και γιατί ξεκίνησε το έθιμο αυτό. Ο επικρατέστερος και αυτός που εμφανίζεται στις περισσότερες αναφορές περιγράφει τους κατοίκους των Σπάτων ως κτηνοτρόφους, που ήταν εγκατεστημένοι γύρω από τη βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Πέτρου, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η μητρόπολη του χωριού. Την περίοδο αυτή γίνονταν μάχες, με τους Τούρκους να καταστρέφουν την περιοχή και να κυνηγούν τους Χριστιανούς. Λόγω της κατάστασης αυτής πολλοί κάτοικοι κατέφυγαν σε κοντινά νησιά παίρνοντας μαζί τους ότι μπορούσαν. Έτσι, ένας κάτοικος μαζί με την οικογένειά του πήρε μαζί του και το νεογέννητο μοσχαράκι του με την υπόσχεση ότι να το σφάξει την ημέρα της εορτής των Αγίων, αν γυρίσουν ζωντανοί, και αφού μαγειρευτεί να γιορτάσουν όλοι μαζί το γεγονός. Πραγματικά γλίτωσε η οικογένεια και μετά από ένα διάστημα επέστρεψαν στο σπιτικό τους. Στο μεταξύ το μοσχαράκι είχε μεγαλώσει και έγινε ένας όμορφος, λευκός νεαρός ταύρος. Λυπήθηκε ο πατέρας να σφάξει τέτοιο ωραίο ζώο και αντ' αυτού έσφαξε μερικά αρνιά που τα μαγείρεψαν στιφάδο και το μοίρασαν σε όλους. Την ημέρα όμως της γιορτής του αγίου, ο ταύρος εξαφανίστηκε. Ψάχνοντας οι χωριανοί τον βρήκαν μπροστά στο εκκλησάκι να σκάβει το χώμα. Το εξέλαβαν ως θεϊκό σημάδι. Το τάμα έπρεπε να εκπληρωθεί με το μοσχάρι και, έτσι, από την επόμενη χρονιά έσφαζαν «βόδια».

Στις σχετικές αναφορές περιλαμβάνεται και η «τιμωρητική» διάσταση στην περίπτωση αθέτησης του τάματος, με καταστροφές να ενσκήπτουν στην οικογένειά εκείνου που το αθέτησε ή στο ίδιο το χωριό, με αποτέλεσμα την αδιάκοπη τέλεση του εθίμου ακόμα και σε περιπτώσεις κρίσεων, όπως οι πόλεμοι. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τους πρόσφατους περιορισμούς για την ανάσχεση της πανδημίας του covid-19 προετοιμάστηκε ένα καζάνι στιφάδου μόνο και μόνο για να μην αθετηθεί το τάμα.

Στο πρόσφατο παρελθόν η εορτή των Αγίων περιοριζόταν σε «γλεντικά πανηγυρικά επεισόδια» και η εορτή των Αγίων Πέτρου και Παύλου σηματοδοτούσε το τέλος των αγροτικών εργασιών, των υποχρεώσεων και την έναρξη της

καλοκαιρινής περιόδου με την αναχώρηση σχεδόν όλων των κατοίκων από το χωριό και τη μετάβασή τους στον τόπο θερινής κατοικίας τους, που ήταν οι παραλίες της σημερινής Αρτέμιδας. Ακόμα και σήμερα, για πολλούς από τους κατοίκους οι καλοκαιρινές διακοπές και μετακινήσεις αρχίζουν μετά το Πανηγύρι.

7. Η σημασία του στοιχείου σήμερα

α. Ποια είναι η σημασία του στοιχείου για τα μέλη της κοινότητας/τους φορείς του;

Το έθιμο έχει ιδιαίτερη λατρευτική και λαογραφική σημασία για τους κατοίκους των Σπάτων και αποτελεί ένα σημαντικό προσκύνημα για την περιοχή των Μεσογείων. Επίσης, όμως, αποτελεί αφορμή για την ενίσχυση του αισθήματος εντοπιότητας και της κοινωνικής ταυτότητας. Είναι έθιμο που συγκινεί και ενώνει τους κατοίκους, που το αναμένουν προσδοκώντας να συμμετάσχουν στις ποικίλες εκδηλώσεις και την αλλαγή που φέρνει στην καθημερινότητά τους. Πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ότι οι νέοι όχι μόνο αποδέχονται το έθιμο, αλλά και συμμετέχουν με ενθουσιασμό στα δρώμενα των νέων, παρόλο που ζουν δίπλα στην πρωτεύουσα και έχουν πολλές δυνατότητες ψυχαγωγίας. Η εξωστρέφεια που εκδηλώνεται κατά τις ημέρες του Πανηγυριού ενισχύει τη σημασία του γεγονότος, καθώς αναβιώνει τον τρόπο ζωής άλλων εποχών, σε έναν τόπο τόσο κοντά στην πρωτεύουσα της χώρας.

β. Ποια είναι η σημασία του στοιχείου για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία;

Το έθιμο προσφέρει την ευκαιρία στα μέλη της κοινότητας να συναντηθούν, να γιορτάσουν και να δείξουν τον σεβασμό τους στις παραδόσεις, την ιστορία του τόπου και τους κοινούς δεσμούς. Με τον τρόπο αυτό διατηρείται η συλλογική μνήμη και ενισχύεται η κοινωνική ταυτότητα. Αποτελεί, επίσης, μια ευκαιρία για τα άτομα που κατάγονται από τα Σπάτα, αλλά δε διαμένουν πλέον εκεί, να επισκεφθούν τον τόπο καταγωγής τους και να επανασυνδεθούν με άλλα μέλη της κοινότητας.

γ. Συμμετείχε και πώς η κοινότητα στην προετοιμασία της εγγραφής του στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς;

Η εγγραφή του εθίμου στο Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας απασχολεί χρόνια τους κατοίκους, αλλά και τους πολιτιστικούς συλλόγους του Δήμου. Είναι γεγονός μεγάλης σημασίας για τη συλλογική μνήμη και θα ήθελαν να το μεταλαμπαδεύσουν στις επόμενες γενεές. Τα στοιχεία που παρατίθενται στο Δελτίο αντλήθηκαν από προφορικές μαρτυρίες μεγαλύτερων στην ηλικία κατοίκων, από αρχεία των πολιτιστικών συλλόγων και του Δήμου, από αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, από σχετικές δημοσιεύσεις στον τοπικό τύπο, αλλά και από τις εμπειρίες και τις μνήμες της συντάκτριας.

8. Διαφύλαξη/ανάδειξη του στοιχείου

α. Πώς μεταδίδεται το στοιχείο στις νεότερες γενιές σήμερα;

Η μετάδοση αποτελεί καρπό βιωματικής μύησης και γίνεται μέσω των προφορικών παραδόσεων, της συμμετοχής των νεότερων γενεών στο έθιμο, της θέρμης με την οποία συμμετέχουν οι παλαιότεροι και της καταγραφής και μελέτης του από επιστήμονες, δημοσιογράφους και διάφορους φορείς που έχουν δείξει ενδιαφέρον για το έθιμο αυτό.

β. Μέτρα διαφύλαξης/ανάδειξης του στοιχείου που έχουν ληφθεί στο παρελθόν ή που εφαρμόζονται σήμερα (σε τοπική, περιφερειακή ή ευρύτερη κλίμακα)

Το έθιμο έχει τεθεί υπό την εποπτεία του Δήμου και των τοπικών συλλόγων και γίνεται προσπάθεια καταγραφής και διάδοσής του. Η σύνδεση του στιφάδου με το «τάμα» και ο φόβος της τιμωρίας από τη μη εκπλήρωσή του θεωρείται ότι επέδρασε καθοριστικά στη συνέχισή του. Παρότι στο παρελθόν υπήρξε μια περίοδος απαξίωσης των πανηγύρεων, το έθιμο διατηρήθηκε λόγω της θρησκευτικής πίστης των κατοίκων. Σήμερα, η σύνδεσή του με ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις και η ανάδειξη της τελετουργικής προετοιμασίας του στιφάδου προβάλλουν το έθιμο και το κάνουν γνωστό έξω και από τα όρια της κοινότητας.

γ. Μέτρα διαφύλαξης/ανάδειξης που προτείνεται να εφαρμοστούν στο μέλλον (σε τοπική, περιφερειακή ή ευρύτερη κλίμακα)

Η ένταξη του εθίμου στο Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας θεωρείται ως σημαντικό βήμα για τη διαφύλαξη του. Ιδιαίτερα η ανάδειξη της ιστορίας του, αλλά και του τρόπου που τελείται σήμερα, αναμένεται να συμβάλουν στη διαφύλαξη και την ανάδειξή του. Η προστασία του από τον Δήμο, η συμμετοχή των νέων, η ενίσχυση των δράσεων που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του και η ανάδειξή του ως σημαντικό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου είναι επίσης πολύ σημαντική. Η ευκολία επικοινωνίας, η χρήση της τεχνολογίας και του διαδικτύου μπορούν να συντελέσουν στη μεγαλύτερη διάδοσή και στη σύνδεσή του με άλλες πολιτιστικές και επιστημονικές δράσεις (π.χ. συνέδρια), έτσι ώστε να αναδειχθεί σε υπερτοπικό γεγονός με ευρύτερη αναγνώριση. Επίσης, χρησιμοποιώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα κανάλι επικοινωνίας με ομάδες που προσελκύονται από παρόμοιες εκδηλώσεις, ώστε, συμμετέχοντας στα δρώμενα, να ενισχύσουν τους δεσμούς με άλλες περιοχές.

9. Βασική Βιβλιογραφία

- Αικατερινίδης, Γ., Γκίνη-Τσοφοπούλου, Ε., & Μιχαήλ-Δέδε, Μ. (1997). *Ναός Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Σπάτα-Μεσόγεια Αττικής, Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών*. Ιδέα Διαφημίσεις Α.Ε.
- Αλεξάκης, Ε. (2008). Εθνολογικές παρατηρήσεις στα Κορμπάνια της ΝΑ. Αττικής. Στο *Πρακτικά Θ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, Λαύριο Αττικής, 13-16 Απριλίου 2000*. Καλύβια Θορικού Αττικής.
- Γκίνη-Τσοφοπούλου, Ε. (2002). Τα Μεσόγεια από την επικράτηση του χριστιανισμού έως την οθωμανική κατάκτηση. Στο *Μεσογαία: ιστορία και πολιτισμός των Μεσογείων Αττικής*. Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών Ελευθέριος Βενιζέλος.
- Γκίνη-Τσοφοπούλου, Ε. (2009). Αρχαιολογικές μαρτυρίες από την ύστερη αρχαιότητα μέχρι τους μεταβυζαντινούς χρόνους στην περιοχή του αεροδρομίου. Στο *Μουσείο: Ιστορία και πολιτισμός των Μεσογείων Αττικής*. Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών «Ελευθέριος Βενιζέλος».
- Fragkou, D., Martha, L., & Vrasida, M. (2020). Intangible Cultural Heritage in Spata Greece: From Mythology to Gastronomic Folklore and from Tradition to

Contemporary Culture. In V. Katsoni & C. van Zyl (ed.), *Culture and Tourism in a Smart, Globalized, and Sustainable World* (pp. 729-736). Springer.

Μάργαρη, Ζ.Ν. (2013). Νέοι τόποι, παλαιά έθιμα: το Πανηγύρι του Αγίου Πέτρου στα Σπάτα. Στο *10ο Συμπόσιο Ιστορίας - Λαογραφίας Αττικής*, Αχαρνές, 21-23 Οκτωβρίου 2011 (σσ. 355-366). ΙΛΕΑ. <https://docplayer.gr/48125409-Neoi-topoi-palaia-ethima-to-panigyri-toy-agioy-petroy-sta-spata.html>.

Μάρκου, Δ. (1978). «Το Τάμα». *Ο ταύρος θυσία στον προστάτη Άγιο Πέτρο*. Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Αρ. Χειρ. 04086, αρ. πρ. 85537/27-6-1978.

Μπερτόλης, Α. (2004). *Το «Σπιφάδο» του Αγίου Πέτρου στα Σπάτα Αττικής*. Δήμος Σπάτων.

Τούντας, Ν. (2005). *Σπάτα. Μύθος, Ιστορία, Λαογραφία, Τοπωνύμια*. ΑΩ.

10. Συμπληρωματικά Τεκμήρια

α. Κείμενα (πηγές, αρχειακά τεκμήρια κτλ.)

Λεύκωμα *Εν Εκκλησίαις ευλογείτε τον Θεόν*. Έκδοση του Πολιτιστικού-Φιλολογικού συλλόγου «Οι φίλοι της Γνώσης». Σπάτα 2010.

Λεύκωμα *Σπάτα 1900-1960. Όψεις από την καθημερινή ζωή*. Ανέκδοτο φωτογραφικό υλικό από ιδιωτικά αρχεία. Έκδοση του Πολιτιστικού-Φιλολογικού συλλόγου «Οι φίλοι της Γνώσης», σσ. 106-116. Σπάτα 2006.

Παληκισιάνος, Β.Μ. (2015). *Η Θυσία του Ταύρου από το Χθες στο Σήμερα*. Ομιλία στο Πνευματικό Κέντρο Σπάτων στο πλαίσιο των εορταστικών εκδηλώσεων του Δήμου Σπάτων για τον εορτασμό των Αγίων Πέτρου και Παύλου. Εφημερίδα «Νεολόγος Αττικής».

β. Χάρτες

<https://www.google.com/maps/place/Church+of+Saints+Peter+and+Paul/@37.9481093,23.9391139,2781m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x0:0x36b3e19405555026!8m2!3d37.9481065!4d23.9391314>

<https://docplayer.gr/static/player/images/texture.png>

γ. Οπτικά και ακουστικά τεκμήρια (σχέδια, φωτογραφίες, αρχεία ήχου, βίντεο κτλ.

<https://www.youtube.com/watch?v=SBfOleZBVbY>

<https://www.youtube.com/watch?v=dPP4molNdzc>

δ. Διαδικτυακές πηγές (υπερσύνδεσμοι)

<https://www.politistikos-spata-artemis.gr/paradosi>

<https://docplayer.gr/48125409-Neoi-topoi-palaia-ethima-to-panigyri-toy-agioy-petroy-sta-spata.html>

<https://laografia-spata.gr/to-panigyri-toy-agioy-petroy/>

<http://lyk-spaton.att.sch.gr/jm1/arxeia/projects/otoposmou&ego.pdf>

http://attikanet.blogspot.com/2012/06/blog-post_28.html

<https://www.youtube.com/watch?v=jZ58RXst1F0>

<https://www.youtube.com/watch?v=xMscZO3ChHE>

http://medicitizen.blogspot.com/2010/06/blog-post_29.html

<https://www.gastronomos.gr/topikes-kouzines/to-megalytero-koyrmpanti-tis-elladas-ginetai-sta-spata/155864/>

11. Στοιχεία συντάκτη του Δελτίου

α. Όνομα Συντάκτη:

Διονυσία Φράγκου.

β. Ιδιότητα Συντάκτη:

Αρχιτέκτονας Μηχανικός ΑΠΘ, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Εσωτερικής Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

γ. Τόπος και Ημερομηνία Σύνταξης του Δελτίου:

Σπάτα, 29 Ιουνίου 2021.

12. Τελευταία συμπλήρωση/επικαιροποίηση του Δελτίου